

DR. LOURDES R. BAETIONG
at FARAH C. CUNANAN

Introduksiyon

Kasabay ng taunang pagdiriwang ng Buwan ng Wika tuwing Agosto ang paglilimbag ng isyung ito ng *Daluyan*, piniling hindi lamang uminog ang mga paksang nakakawing sa iisang tema. Ang resulta’y isang interesanteng koleksiyon ng mga pag-aaral na nakabatay sa iba’t ibang larangan. Layunin ng mga pag-aaral na maitampok ang paggamit ng wikang Filipino bilang wikang saliksik upang makapagbahagi ng matitingkad na pananaw kaugnay ng paggamit ng wikang Filipino sa diskursong pambansa at rehiyonal. Bahagi rin sa pag-unlad ng Filipino ang ambag sa pag-aaral ng wikang pasenyas sa Pilipinas na mas kilala sa tawag na Filipino Sign Language o FSL. Kasamang nakapaloob sa isyung ito ang mga pagsusuring may tuon sa panitikan, linggwistiks, pag-aaral at pagtuturo ng wika, sining, paggamit ng bagong media, at iba pa. Pinag-aralan at binigyang-kahulugan at paliwanag ang ilang piling materyal kung saan umikot ang diskusyon sa mga papel upang ganap na maunawaan ang pananaw at tindig ng mananaliksik sa larangang kanyang kinabibilangan.

DISKURSONG PAMPANITIKAN

Sa kabila ng pagsulong ng polisiyang pangwika na *Mother Tongue Based-Multilingual Education* (MTB-MLE) sa unang tatlong baitang ng mababang paaralan, hindi maikakaila ang kakulangan ng pag-aaral at akda na isinulat sa at tungkol sa iba’t ibang wika ng Pilipinas. Maraming isyung tinalakay si John E. Barrios sa kaniyang papel na “*Panitikang Rehiyonal at ang Pagsasalang Pampanitikan sa Filipino sa Kanlurang Bisayas: Tuon sa Dalawang Akda ni Magdalena Jalandoni*” kaugnay ng suliranin sa pagpapatupad nito: aling diyalekto ng wika ang ituturo bilang mother tongue, usapin ng pormal at kaswal na gamit ng wika, problema sa pagsasalin, estandardisasyon ng baybay, maging ang pangangailangan ng malakas na suporta mula sa gobyerno para sa tagumpay ng ganitong adhikain.

Partikular na sinuri ni Barrios ang tulang pinamagatang “*Ang Guitarra*” at maikling kuwentong may pamagat na “*Anabella*,” na kapwa akda ni Magdalena Jalandoni. Batay sa kaniyang pagsusuri, ang mga pagsasalang ginawa mula sa orihinal na Hiligaynon tungo sa Filipino ay kapos sa pagpapalutang ng mga katangiang kultural ng rehiyon kung saan nagmula ang mga akda. Sa pananaw ni Barrios, bigo ang salin na maipakilala sa mga mambabasa ang

mga katangiang magpapakilala sa kultura ng rehiyon. Ayon pa sa kaniya, isang alternatibo upang higit na mapalutang ang mga katangian, maipakilala, at maitampok ang isang wikang rehiyonal ay ang tinatawag niyang “kritikal na pagdulog sa pagsasalin” na may mga katangiang “literal, malaya, at malikhain.” Isinasantabi nito ang “tradisyonal at madulas na pagsasalin” na ayon sa pagsusuri ay higit na nakatuon sa diskursong pambansa sa halip na diskursong rehiyonal.

Samantala, sinuri ni Maria Fe B. Antivola sa kaniyang pananaliksik na “*Ang mga Pangunahing Babae na Personajes sa mga Zarzuelang Bikol sa Unang Dekada ng Siglo 20*” ang pagtingin ng lipunan sa kababaihan noong simula ng 1900. Lumabas sa iskrip ng tatlong zarzuelang Bikol na ang mga tauhang babae ay tinitimbang batay sa kanilang panlabas na anyo, kakayahang gumamit ng wikang banyaga, at estado sa buhay. Ipinakita rin ni Antivola ang halaga ng tagpuan ng zarzuelang Bikol bilang mahalagang salik sa pagsasakonteksto ng mga ito. Bukod dito, binigyang-tuon din ni Bb. Antivola ang panlipunang katayuan ng mga kababaihan noong panahong iyon at kung paano sila tinatrato ng mga kalalakihan sa kanilang paligid. Pinuna ang elemento ng dominasyon ng mga kalalakihan, partikular na ang may kapangyarihang pinansiyal at pang relihiyon, sa pagpapasiya at pagkilos ng mga kababaihan. Magandang balikan at suriin ang mga karanasang iyon at ihambing sa karanasan ng mga kababaihan sa kasalukuyang panahon.

Sa panunuri sa ugnayan ng sining at panitikan, may mga nagsisikap panatilihin ang tradisyonal o nakagawian nang porma, habang mayroon ding naglalayong gumamit o lumikha ng bago at naaibang porma. Ito ang pinagtuunan ng pansin ni U Z. Eliserio sa kaniyang akdang “*Humanismo, Eksperimental na Pagsusulat, at mga Relasyon ng Kapangyarihan*” habang pinagninilayan ang ilang pilosopiya at ideolohiyang kaugnay nito. Upang maisakatuparan ang layunin ng kaniyang papel na bigyang-kritisismo ang ideyolohiya ng humanismo at makapagbigay ng alternatibo dito, ipinaliwanag at ginamit ni Eliserio ang kritika ni Louis Althusser sa humanismo. Gamit ito bilang lunsaran, binigyang-diin ni Eliserio na may alternatibong ideolohiya na maaaring gamitin sa pagsusulat. Ipinaliwanag niya ito sa pamamagitan ng mga paghango sa mga likha ni Alburo, David, at Andrada, mga kontemporaryong manunulat na hindi nangingiming lumihis sa mga nakasanayan nang konsepto sa pagsusulat. Sa halip, pinipili nilang subukang mag-eksprimento sa kanilang mga kathang sinuri at pinaghugutan ng bagong pagpapakahulugan ni Eliserio.

Bagaman maraming taon na ang nakalipas mula nang maisulat ni Hernandez ang kaniyang aklat na “*Mga Ibong Mandaragit*,” hindi lumilipas ang kabuluhan nito sa kasalukuyang mambabasa at mga-aaral ng panitikan. Ito ang pinatunayan ng papel ni David Michael M. San Juan na “*Bigwas sa Neoliberalismo, Alternatibo sa Kapitalismo: Adbokasing Pangwika at Sosyalistang Programa sa Nobelang Mga Ibong Mandaragit*.” Ayon sa kaniya, ang mga kasalukuyang kaganapan at mga isyung kakabit ng kapitalismo gaya ng kabiguan nitong mapabuti ang katayuan ng mga mamamayang Pilipino at mapamalagi ang kapayapaan ay

binigyang-pansin at nilapatan na ng tugon noon pa man sa aklat ni Hernandez. Partikular na pinagtuunan ng pansin ang mga usapin sa edukasyon, ekonomiya, at politika kung saan nangangailangan ng mga pagbabago sa kasalukuyang panahon. Hindi natin masasabing matagumpay ang pagpapalaganap ng panitikang Pilipino at ng Pilipinas kung iilang tao lang ang nagbabasa at may akses dito. Mahalagang tingnan ang mga akdang ginawa ng mga Pilipino, lalo na ang mga isinulat sa sarili nating mga wika na maaaring gamiting panimula ng diskusyon. Ipinapakita ni San Juan sa kaniyang papel na ang isinusuong ni Amado V. Hernandez na mga ideya ay batayan at matibay na gabay sa ating desisyon sa pang-araw-araw.

Mula sa likhang gawa ni Hernandez, tinalakay naman sa kasunod na papel ang likhang gawa ni Rizal, partikular na ang isang bahagi ng *El Filibusterismo*. Binigyang-diin ni Apolonio B. Chua sa kaniyang artikulong "*Katutubong Wika at Dalumat ng Bansa, ayon kay Simoun ni Rizal*" na bagama't matatas sa wikang Kastila at iba pang wikang banyaga si Rizal, hindi ito nangangahulugang mas pinapaboran niya ang mga wika at kulturang banyaga. Naging lente ni Chua ang pagtutok sa tauhang si Simoun sa nobela sa panawagang payabungin ang katutubong wika kaalinsabay ng pagpapalakas ng bansa. Iginiit ni Chua na bagama't arâl si Rizal sa mga gawi at wika sa Europa at kahit pa man siya ay nagsulat at nakipagpalitan ng kaisipan gamit ang mga ito nang may tatas at galing ng isang nagsasalita ng unang wika, hindi niya kailanman tinalikuran ang Tagalog na kaniyang unang wika. Hinihikayat ni Chua ang mambabasa, lalong-lalo na ang kabataan na pahalagahan ang katutubo at pambansang wika at gamitin ito bilang matibay na pundasyon ng pagkamamamayan.

HALAGA NG ARALING WIKA

Marami ang hindi nakakaalam o hindi tinatanggap na ang wikang senyas ay isang lehitimong wika, na may sariling estruktura at mga 'tagapagsalita.' Kaya naman patuloy itong nagiging balakid sa pag-unawa natin sa kultura ng mga bingi. Ipinapakita ng artikulo ni Reginaldo D. Cruz na "*Deaf/Bingi at deaf/bingi at ang Filipino Sign Language (FSL): Usapin ng wika at identidad*" na tulad ng anumang wikang pasalita, ang wikang senyas ay bahagi ng identidad ng mga gumagamit nito. Ang salitang *wika* ay karaniwan nang nakakabit sa pakikipagtalastasan kung saan gamit ang mga letrang may katumbas na tunog, ang isang indibidwal ay bumubuo ng salita o mga salita.

Sa konteksto ng mga taong may espesyal na pangangailangan (persons with special needs), partikular sa mga hindi nakaririnig, ang wikang berbal ay walang gamit. Sa halip, ang kanilang pangangailangan sa komunikasyon ay binibigyang-puwang ng tinatawag na Filipino Sign Language (FSL), isang wikang biswal. Sa pamamagitan ng papel ni Cruz, inilatag niya na ang paggamit ng FSL ay higit pa sa isang usaping pangwika lamang. Ito ay isang napakahalagang bahagi sa pagbuo at pag-unawa sa identidad at pagdudulot ng

pagpapahalaga sa sarili sa mga gumagamit nito. Itinampok din sa kaniyang diskusyon ang pagkakaiba ng “Bingi” o “Deaf” sa “bingi” o “deaf,” isang pagpapakahulugan na napakahalaga para sa mga nasabing indibidwal.

Masalimuot ang proseso at pagpapatupad ng pagpaplanong wika lalo na sa usapin ng wikang pambansa. Makikita sa papel ni Vincent Christopher A. Santiago na “*Ilang Kritikal na Tala sa Diksiyonaryo ng Wikang Pilipino (DWP) ni Rosendo Ignacio*” ang ilang isyung mula pa noong dekada 50 ay pinagdedebatihan na hanggang sa kasalukuyang panahon. Inilatag ni Santiago na ang mga diksiyonaryo tulad ng DWP ay mahalagang dokumentong nagtatala ng kasaysayan ng wikang pambansa. Gamit ang *Diksiyonaryo ng Wikang Pilipino* ni Rosendo Ignacio na inilimbag noong 1958, pinagtuunan ng pansin ni Santiago ang historikal na kondisyon at konteksto ng isang yugto sa kasaysayan ng Wikang Pambansa. Ayon sa kaniyang pagsusuri, may kakulangan man sa nabanggit na diksiyonaryo na inaasahang “may tahasang nakasaad na pedagogikal na punsiyon,” ito ay maituturing pa ring mahalagang dokumento na maaaring magamit bilang input sa mga gawaing may kaugnayan sa ortograpiya ng iba’t ibang wikang lokal. Higit lalo na sa kasalukuyang panahon kung saan ang MTB-MLE ay pinayayabong. Kaugnay ng usapin sa Wikang Pambansa, binigyang-diin ang halaga ng kontribusyong naibigay at maaari pang maibigay ng diksiyonaryo sa pagpapaunlad ng ortograpiya ng wikang Filipino.

Ang wika ay isang kompleks na sistema kaya’t ganoon na lang din kakomplikado ang pag-aaral nito. Dinagdagan pa ito ng problemang idinudulot ng paggamit ng isang termino para sa magkaibang konsepto o di kaya’y magkaibang termino para sa isang konsepto. Ang usaping ito ang sinikap ng papel ni Ria P. Rafael na “*Sinong Pasimuno? Paggamit ng Subject at Topic sa Pag-aaral ng Wika*” na tingnan kung saan nagmula ang kaguluhang ito upang magsilbing gabay sa mga mananaliksik-wika. Layunin ng papel ni Rafael na makapagbigay-liwanag sa paggamit ng mga terminong *subject at topic* sa konteksto ng pag-aaral ng mga wika sa Pilipinas. Ayon sa kaniya, ang paggamit ng mga terminong nabanggit ay madalas magdulot ng kalituhan sa mga mananaliksik. Tinalunton ng artikulo ang diskusyon hinggil sa iba’t ibang pagpapakahulugan sa dalawang termino sa pangkalahatang linggwistiks at sa pag-aaral ng mga wika sa bansa. Kaniyang binigyang-diin ang kahalagahan lalong-lalo na para sa isang mananaliksik nang may lubos na pagkaunawa at paggamit ng wastong termino upang tukuyin ang halaga at pakahulugan ng mga konseptong tinatalakay ng pananaliksik. Sa pamamagitan nito, maaasahang makapagbibigay siya ng gabay at mas malinaw na paliwanag sa halip na kalituhan.

KONTEKSTO NG SINING AT KULTURANG POPULAR

Hindi maitatangging malaki at mahalagang bahagi ng pang-araw-araw na buhay ng ordinaryong tao ang *social media*. Taglay nito ang mga katangian at kapangyarihan na

nagbibigay-daan sa hindi masukat na epektong dulot ng paggamit nito sa ugnayan ng mga tao sa isa't isa at sa pagpapalaganap ng isang pananaw, higit lalo ng ideolohiya. Gamit ang kaso ni Mary Jane Veloso, isang OFW na nakakulong at nahatulang bitayin sa Indonesia dahil sa kasalanang pagpupuslit ng ilegal na droga, sinuri ni Vladimeir B. Gonzales sa kaniyang artikulo na "*#ingrata at si Mary Jane Veloso: Mga Bakas ng Trolling sa Spreadable Media*" ang mga palitan ng puna at kaisipan tungkol sa kaso at sa mga taong nakapaloob dito gamit ang lunan ng *social media*. Pinag-aralan at binigyang puna ni Gonzales sa kaniyang papel ang salitang "ingrata" na siyang lumutang na *hashtag* sa kainitan ng kaso ni Veloso noong 2015. Bilang karagdagan, gumamit siya ng mga halimbawang *tweets* na nagpakita kung paanong ang social media ay naging kasangkapang politikal sa pagtalakay sa isang tiyak na kaso ng mga Overseas Filipino Workers (OFWs). Ipinakita ng papel ni Gonzales na maaaring maging lunsaran ng pagsasagawa ng panunuri at pananaliksik ang social media gamit ang konspeto ng *hashtag*. Mahalaga ang ganitong pag-aaral lalo sa kasalukuyan na naglipana ang impormasyon sa internet. Nararapat na maging mapanuri sa ating mga nababasa, napapanood, at naririnig sa aspekto ng social media.

Isa rin sa mga tampok na papel sa isyung ito ang eksperimental na pag-aaral ni Dayang Magdalena Nirvana T. Yraola na "*Sa isang banda: Isang Pagninilay sa Konsepto ng Site-Specificity (kamâ-sa-lugar) para sa Kontemporaryong Sining*" kaugnay ng mga likhang sining biswal na naglalarawan sa kontemporaryong sining Pilipino. Partikular na pinagtuunan ng pansin ng artikulo ang estilo ng paglikha kung saan ang "lugar bilang sentral na elemento ng paglikha" ay matinkad na lunan ng panunuri at pag-aaral sa larangan ng sining biswal. Tinatawag ang estilong ito na nakakamâ sa lugar o *site specific*, isang estilo ng paglikha at pagtatanghal ng sining na kadalasan ay ginagawa sa isang lugar na hindi laan para sa karaniwang artistikong ekspresyon. Sa kaniyang papel, sinuri at ipinaliwanag ni Yraola na ang kahulugang ikinakabit ng mga kumukonsumo sa mga likhang sining na nakaayon sa metodong nakakamâ sa lugar. Dito rin inilatag ni Yraola ang hamon sa mga kritiko at mananaliksik na suungin ang mga paksang may kaugnayan sa pagpapakahulugan sa lugar. Sa huli, ipinaunawa ng artikulo ni Yraola kung paanong naiiba at iniiba maging ng mga artista at curator ang parehong eksibit para umakma sa lugar, sitwasyon, at panahon ng pagtatanghal.

Hindi bago sa Pilipinas na ang mananaliksik Asyano gaya ng Hapon o Koreano o kaya ng taga-Amerika na magkaroon ng interes sa pag-aaral ng wikang Filipino bunsod ng iba't ibang kadahilanan. Subalit bihirang pagkakataon na ang isang taga-Europa ay nagnanais na matutuhan ang wikang Filipino upang maging daan sa higit na pag-unawa ng kultura at lipunang Pilipino. Sa ganitong konteksto nakabatay ang panayam na "*Ang Pagtuturo ng Wikang Filipino sa mga Pranses*" ni Elisabeth Luquin. Ibinahagi ni Luquin ang kaniyang karanasan sa pagtuturo ng Filipino sa Pransiya. Mainam na ibinahagi rin ni Luquin kung ano-ano ang mga suliraning kinakaharap sa pagtuturo ng wikang Filipino sa konteksto ng kanluraning kultura. Nagsilbing malaking ambag ang panayam na ito sa higit na

pagtukoy at pagmapa upang sagutin kung saan at ano na nga ba ang naabot ng Filipino bilang wikang global. Makikita sa panayam na ang paraan ng pagtuturo ng mga banyaga ng wikang Filipino ay nakatuon sa problematikong usapin ng balarila kaya't marapat na patuloy na saliksikin.

Narito ang mga papel-pananaliksik na malugod na ibinabahagi ng mga akademiko at iskolar na patuloy na nagtataguyod at gumagamit sa wikang Filipino bilang wika ng saliksik tungo sa layuning bumuo ng mga bagong kaalaman. Napakarami pang mga paksang marapat pag-aralan, suriin at saliksikin sa iba't ibang larang. Samantala, hayaan ninyong muling maging mahalagang ambag ang isyung ito ng Daluyan sa adhikain ng Sentro ng Wikang Filipino at Unibersidad ng Pilipinas Diliman na gamitin sa pinakamalawak at pinakaepektibong paraan ang wikang Filipino tungo sa pagsulong ng ating pambansang pagkakakilanlan at pagkakaisa.